

Anton Hykisch

BEZH LAVÝ ČAS

HISTORICKÝ ROMÁN
O STŘEDNÍ EVROPĚ V DOBĚ
FRANCOUZSKÉ REVOLUCE

HOST

Anton Hykisch

PŘELOŽIL MIROSLAV ZELINSKÝ

BRNO 2023

Střední Evropa 1793

IRSKO

WALES

SKOTSKO

Edinburgh

ANGLIE

Londýn

Amsterdam

Brusel

NIZOZEMĚ

BELGIE

VENDEE

Paříž

LOTRINSKO

ŘÍMSKONĚMECKÁ
ŘÍŠE

BAVORSKO

Bern

ŠVÝCARSKO

FRANCIE

Nantes

Bordeaux

Lyon

Avignon

Toulon

Milán

MILÁN

PIEMONT

ŠPANĚLSKO

Madrid

KORSÍKA

SARDINIE

ŠVÉDSKO

LITVA

PRUSKO

POLSKO

RUSKÁ
ŘÍŠE

Berlin ★

★ Varšava

SASKO

Drážďany ○

SLEZSKO

Praha ★

ČECHY

MORAVA

Lvov ○

HALIČ

HABSBURSKÁ
MONARCHIE

Vídeň ★

★ Prešpurk

Budín ★

★ Pešť

UHRY

MOLDAVSKO

RAKOUSKÉ
ZEMĚ

SEDMITHRADSKO

VALAŠSKO

Benátky ○

NÁTSKO

NSKO

CHORVATSKO

SLAVONIE

BANAT

BOSNA

★ Bělehrad

SRBSKO

OSMANSKÁ
ŘÍŠE

ČERNÁ
HORA

BULHARSKO

ŘECKO

DALMÁCIE

BENÁTSKO

NEAPOLSKO

Neapol

ALBÁNIE

Athény

○ Florencie

TOSKÁN-
SKO

SVRKEVNÍ
STÁT

★ Řím

Copyright © Anton Hykisch, 2022

Cover pictures by Ruediger Rau and Piotr Wytrazek /
Shutterstock.com and by Patrick Guenette / Alamy Stock Vector

Map © Anton Hykisch and Peter Hykisch

Translation © Miroslav Zelinský, 2023

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2023
(elektronické vydání)

Kniha vyšla s finančnou podporou Komisie SLOLIA,
Literárne informačné centrum, Bratislava

ISBN 978-80-275-1643-8 (PDF)

ISBN 978-80-275-1644-5 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1645-2 (MobiPocket)

Long is the way and hard, that out of hell leads to light.
John Milton: Paradise Lost, Book 2, 432—433

Dlouhá je, tvrdá cesta z pekla v světlo vedoucí.
John Milton: Ztracený ráj, Druhá kniha, verše 432—433

I. část

1790—1791

1.

Slabost silných

Březen 1790. Noc. Centrem Vídně od Burgu krácejí dva muži v kapucích. Měsíc v úplňku ozařuje kruhové Michalské náměstí. Muži projdou opuštěným prostorem a zamíří do ulice Kohlmarkt. Na rohu se zastaví, něco si šeptají, jeden muž se otočí a nejistým krokem se vrací zpět. Druhý jde dál. Zastaví se před vysokým nájemním domem. Před masivní branou se rozhlédne a z pláště vytáhne velký klíč. S námahou bránu otevře, panty zaskřípou a muž vejde do chodby. Opatrně těžká vrata přivře, obklopí ho tma a ticho. Těžce dýchá. Hmatá v kapse, vytáhne svíci a křesadlo. Plamen se ustálí a muž se svíčkou v ruce vystupuje po schodišti s kovaným zábradlím.

„Blíž. Blíž, prosím... Ještě blíž,“ šeptala, přimhouřila oči, ale nic necítila. Trochu se nadzvedla a přikryla se do půl pasu. „Je mi zima, drahý,“ dodala. Pootevřela oči, podívala se nahoru. Přišel. Krásné plné rty, panovačná brada, hezká tvář. Muž nerozhodně stál u komody, potahoval si noční košili, ušklíbl se, snad si uvědomil, že vypadá trochu komicky, popošel blíž, pod koberečkem zavržala dřevěná podlaha, bělostná postel rozložitá jako náměstí, batist se zaleskl v pásu měsíčního svitu. Muž byl ještě zadýchaný z tolika schodů. Na chvíli zapochyboval sám o sobě. Už v mládí si přesně určil pravidla života, záměry a průběh každého dne a každé noci a díky tomu dosáhl všeho, téměř všeho, co si umínil. Jsem opravdu dnes v noci v nájemním domě na Kohlmarktu? Nezdá se mi to? Opravdu jsem v tomto bytě, který zabírá skoro celé patro? Co mám dělat? Opravdu jsem to chtěl? Opatrně udělal krok k posteli. Zamhouřil oči, pak je váhavě pootevřel, jako když otevíráme porcelánovou skříňku

s kandovaným ovocem. Ano, je tady, jsem nad ní, ona se hýbe, dýchá, je na dosah. „Jsem tady, ano, čekám. Blíž, blíže, prosím. *Caro Pietro...*“ Vztyčila se téměř v hněvu, stihl si zapamatovat jen dvě plně ozářené polokoule a úžlabinu, vzrušení už se nedalo zadržet, žena ho strhla na sebe a už se stal vězněm, žalářníkem, násilníkem, dobyvatelem, ne, ne, ne, už se nedá odolat, všechno jde mimo nás, mimo plán, dvě těla jsou napjatá k prasknutí, drobné překážky, nesrovnalosti hravě zdoláváme, blíže, ještě blíže, do sebe, ano, na ostří nože, bodnutí dýkou. „Zůstaň, prosím, zůstaň! Tak, ano, tak... bez pohybu. Drahý Pietro.“ Tedy zůstanu uvnitř, nepohnu se, protože to tak chceš. „Milá, drahá Livie... *mia carissima amata...* Jsem unavený.“

„Úžasně! I já... *sono stanca.*“

Vypjal se jen na chvíli, potom se znovu vrátil. Blíž, blizoučko k ní. Měsíc se o kousek posunul, svítil na komodu s flakony. Noc nekončila, jen pokračovala.

Kdoví jak dlouho dřímal. Hlas se jí třásl chladem.

„Nikdy si nezvyknu na kamna. Ve Florencii jsme je nepotřebovali.“

Protřel si oči. Livia ho hladila po kudrlinách.

„V naší říši není teplo samozřejmostí. Sluha musí přiložit silnější polena. Aby ohniště vydrželo i po půlnoci. Jinak je všechno v pořádku, *bellissima?*“

„Rodiče jsou spokojení. I bratři. Jsem vám nesmírně vděčná.“ Zlehka se přesunula na druhou stranu a docela nesmyslně mu líbala hlavu. Styděl se, že není dost oholený.

„Měl bych jít. Mám tolik práce. Dřu jako kůň.“

„Ne, prosím! Ne!“

„Tady na severu je všechno jinak.“ Chtěl Livii říct, že ona nechápe tíhu břemene těchto dní, ale nechtěl ji urazit.

„*Pietro, carissimo*, byl jste někdy zamilovaný? Vážně, opravdově?“

„Byl. Velmi dávno.“

„Byla hezká? Prosím, povídejte!“

„Maďarky jsou hezké.“ Viděl před sebou štíhlou, křehkou ženu. Ne, víc neřekne. Zemřela mladičká, měla něco s plícemi. Kolik let od té doby uplynulo? Dvacet? To ještě žila naše nezlomná Marie Terezie. A my, dva nejstarší bratři, jsme byli předurčení k vyšším cílům. Mě chtěla matka vidět jako církevního hodnostáře. Starší bratr měl být spoluvládce. Oba jsme byli zamilovaní. Josef získal mysticky krásnou Italku Isabelu. Já jsem byl blázen do hraběnky Erdődy. Dvorské pikanterie. Oba jsme byli pohlceni bezhlavou touhou. Josefovi matka povolila. Mně ne. Žádná bezvýznamná hraběnka z rebelantských Uher. Čeká tě infantka španělského krále. Jen o půl druhého roku starší než ty. Marie Luisa je hezká, viděli jsme portrét. Bude se ti líbit. Budeš šťastný. Povzdechl si, přemýšlel, jak se dostat k hodinkám na stolku. V okně odlesk měsíčního svitu. Kolik hodin zbývá do svítání? Rozbolela ho hlava. Mám tolik práce. Zavrtěl se. Marie Luisa se ukázala být skvělou partnerkou. Paní matka měla pravdu, jako vždy. Prožívám přímo harmonické manželství. Milovat se s takovou ženou je nejen rozkoš, ale také dědičná výhoda, uznání matky, rodu, dynastie i občanů. Neboť i v našem století (opatrně ho nazývají stoletím osvícenství) stále není hanbou plodit děti a zaplavit zemi. Urození rodem stále soutěží v počtu dětí s miliony bezejmenných chudáků. Opravdu bych měl jít, budu u pracovního stolu nevyspalý... Šestnáct dětí, to je lidský nástroj Božího plánu, dvanáct chlapců a čtyři dívky. Tak se má žít, lidský rod, societa nesmí zahynout ani na nejvyšší příčce pyramidy, těsně pod nebem.

„Rozumím, drahý. I v jiných národech mohou být hezké ženy.“

„Livia, *carissima*...“

Na co teď naráží? Na tu rozšafnou, bláznivou lady Annu Cowper? *Mylady*... Ach, Livia ještě netuší, že jsem na nehostinný sever přivedl další Florentanku. Kdy se dozví, že je zde Madeleine Bianchi, komorná z paláce Pitti? Ale i tak Livia zůstává první a nejmilejší.

Odpoledne před čtyřmi lety v Pise. Arogantní studenti v místním divadle vypískali nadanou balerínu, Výsosti, jako vážený občan města a starostlivý otec jsem terčem posměchu lůzy. Urážet umělce znamená urážet elitu národa, že. Signorina *Raimondi*, moje dcera, je tady se mnou. Předstup, Livie, před osvěceného velkovévodu! (Jsme obětí skandálu, Výsosti, žádám satisfakci.) A tak se slečna Livia Raimondi stala součástí mého života, stále milá a ochotná, tichá členka rodiny.

Livia jako by na chvíli usnula. Muž se opatrně vymanil z jejího objetí, spustil nohy na zem a snažil se potmě najít teplé spodky. Byl stále nervóznější. Udýchaně si navlékal kousky složité garderoby. Kam jsem položil paruku? Ne, přišel jsem bez paruky, pohladil si pravé kudrny stočené po obou stranách hlavy. Vtom se měsíční nocí rozlehl náznak pláče. Strnul. Livia vyskočila z lůžka.

„Proboha, to je Luigi!“

Chvíli naslouchala, ale dětský vzlyk zanikl, utopil se v březnové noci. Až po chvíli si vydechla, obrátila se k muži: „Asi zlý sen... Žádné strachy. Je u něj moje matka... Drahý, neodcházejte prosím!“ Pietro Leopoldo se pohnul a pokračoval v oblékání. „Nechcete ho vidět? Je tak rozkošný.“ Dvouleté děti jsou opravdu roztomilé. Zavřel oči a uviděl před sebou desítky dětských ruček, nožiček, zadečků. „Podobá se vám, *carissimo*.“ Pak polohlasem mluvila jakoby pro sebe. Vzpomínky na teplý jih a šlechtnost velkovévody Pietra Leopolda se mísily s obrazy půvabného paláce na rohu Piazza San Marco ve Florencii, jeho tichého nádvoří, ve stínu morušovníků se oba skláněli nad plodem své lásky, omamné podvečery v hale, velkovévoda zařídil dům signory Raimondi do posledního koutku podle svého vkusu, osobně vybral obrazy, knihy, vázy a hodiny. Livia se ohlédla, Pietro Leopoldo už byl oblečený, ucítila jehličky ranního mrazu. Prokletý sever. Namísto paláce zalitého sluncem temný byt v nájemním domě kdesi v mrazivé Vídni. Co mě tady čeká?

„Luigi, ano, náš Luigi!“ obrátil se s úsměvem na Livii. „Dostane všechno, co potřebuje. Poskytnu mu zákonné jméno, přiměřenou

výchovu, titul, úřad u našeho dvora.“ Zapínal si vestu a trápil se s nákrčníkem. „Promiň, *carissima*, už musím jít.“

Livia vyskočila, spěšně vklouzla do županu. Opravdu se nemusí obávat?

„*Lei è molto gentile*,“ zašeptala, když obešla široké lůžko. Vtom Pietro Leopoldo zavadil loktem o stolec a shodil knihu. Zvedl ji.

„Ach! Pierre Choderlos de Laclos! *Nebezpečné známosti*. Ty čteš takové šílené romány?“

„Nevím... já ne. Můj bratr...“

„Drahá přítelkyně! Ďábelské svádění, milování jako neustálá zrada. Vikomt de Valmont a markýza de...“

„Markýza de Merteuil,“ doplnila bázlivě.

Temná silueta Pietra Leopolda naproti oknu, za nímž začíná svítat. Přízrak. Otřásla se.

„To přece není náš případ, Livie! Žádné francouzské erotické hrátky! My nezabýváme nemanželská dítka. My jsme... my máme přítelkyně, tedy... přítelkyni, že? Pokud jsme zhřešili, můžeme se vyzpovídat. A tak i činíme.“

Vtlačil Laclosovy *Nebezpečné známosti* na poličku mezi *Následování Krista* od Tomáše Kempenského a Fénelonův spis o výchově mládeže ženského pohlaví.

„Mimochodem, ten Laclos. Zchudlý šlechtic, zmohl se na jediný román. Teď se dal na politiku. Je poslancem v tom jejich revolučním sněmu.“ Mezi flakony na komodě nahmatl své hodinky, stříbrným řetízkem převrhl několik lahviček. Ta vůně! Vložil hodinky do kapsy, řetízek upevnil na pozlacený knoflík. „Abych nezapomněl, *carissima*, za několik týdnů přicestuje i moje budoucí arcivévodkyně s dcerami. Nebuď překvapená, když od ní dostaneš... ehm... pozvánku do Burgu na čaj.“ Odkášlal si. „Marie Ludovika — jak nyní Rakušané Marii Luisu překřtili — projevila k tobě náklonnost už tam na jihu.“ Chtěl dodat, že Marie Luisa přijala pomoc Livie Raimondi při plnění náročných manželských povinností vděčně, zejména po posledních dvou bolestných potratech.

Chápatý úsměv na Liviině tváři učinil jakoukoli poznámku o náklonnosti osvětlené infantky zbytečnou. Takže jen dodal: „Naše čtyři děvčata se na tebe mimořádně těší.“

„Jste opravdu velmi šlechetný, drahý,“ začervenala se Livia.

Naklonila se nad široké lůžko a urovnávala peřiny. Nad ním visela rozměrná olejomalba. V kruhu roztomilých dětí stojí Pietro Leopoldo s rukou na rameni zářící Marie Luisy.

Dveře ložnice v bytě na Kohlmarktu tiše zaklaply.

Muž, celý prochladlý, přeběhl přes Michalské náměstí k Hofburgu. Na dlažbě rachotily káry zelinářů a mlékařů. Do ulic vyšli i první zametači. Vídňe se dotklo studené březnové slunce. Čeká mě namáhavý den. Dřu jako kůň.

„Z procházky, Vaše Veličenstvo?“ salutoval vzorně strážce u brány.

„Ano.“

Prošel do chodby, kde už dal odstranit necitlivá zabezdění, kterými císařský palác pokazil jeho nešťastný zesnulý bratr.

Nejprve ho čeká nevyřízená korespondence do všech koutů Evropy. Ale nejdříve napíše ubohé sestře Mimi, která s nemocným manželem už třetí měsíc trčí ve vyhnanství, neboť povstalci se zmocnili Bruselu a vyhlásili samostatnost Spojených belgických provincií. Všechno se dalo do pohybu, do bezhlavého pohybu.

2.

Bratr Livius se musí rozhodnout

Pod pláštěm noci v předjaří roku 1790, v přetopeném pokoji v nejjižnějším cípu habsburského mocnářství, se trápil jiný muž. Seděl za pracovním stolem osvětleným olejovou lampou s parádním zeleným stínítkem a hleděl na mapu Sremské župy na samém konci území označeného jako Slavonie. Okna jeho bytu v křídle župního domu v městečku Vukovar hleděla přímo na Vodní věž a budovy přístaviště podél Dunaje. Široký veletok na severu tvořil hranici. Nad Dunajem rovinatá Báčka, úrodný kraj, součást Uherského království. Mapa byla jasná: Sremská župa je podélně položená nudle na jihu ohraničená třemi řekami: ze severu se v ohybu Dunaje od západu vlévá Dráva, zatímco jižní hranici župy tvoří klikatá Sáva, která se s Dunajem spojuje až u Bělehradu.

Mapu pokrývaly archy hustě popsaného papíru. Roční zpráva místodržitelství ve Vídni o situaci ve Sremské župě, na bývalé vojenské hranici podél Osmanské říše. Župní písař musí udělat opis, aby nám zůstal doklad do archivu. Není zpráva příliš dlouhá? Nutil se znovu číst archy zaplněné německým rukopisem, ale hluk zvenčí sílil a začínal být nesnesitelný. Ozvaly se také první výbuchy. Trhl sebou, vymotal se z deky, vyskočil z křesílka a vrhl se k oknu. Ano, randál se nesl zleva, od zámku Eltz, téměř všechna okna zámeckého areálu svítla, zase prásk, výbuch jako z děla, snad nezaútočili Turci? Ne, vždyť jsou daleko, je příměří. Sprška zářivých jisker pokryla celé francouzské okno. Ohňostroj? Znovu střelba jako z pušek. Přiběhl k pracovnímu stolu a popadl měděný zvonec.

Ve dveřích se objevila shrbená žena se zarudlou tváří, v rukou košík s polínky. Byla to zahradníková manželka.

„Už jdu, osvěcený pane, právě jsem chtěla přiložit.“

„Co je to tam venku za randál, Demáková?“

Žena došla k vysokým kamnům a složila polínka do kovového stojanu.

„Nevím, osvěcený pane. Tam,“ nejistě ukázala nalevo k zámku, „panstvo, velkomožní se baví. Vždyť ráčejí vědět... jako vždycky. Je masopust.“

Ozval se i zpěv, hulákání z rozlehlých nádvoří, od koníren a stájí. Nejasné výkřiky, možná chorvatština, maďarština, snad i němčina. Vojáci? Podomci? Sluhové, koňáci?

Zahradnice Demáková se s prázdným pleteným košíkem šoukala ke dveřím.

„Měli by sedět v teple, pane, nebo je zimnice znovu popadne za krk. Nepamatují se? Nechtějí umšlág? Nebo jim doliju lipového čaje? Musejí na sebe dávat pozor, Panenko Maria!“

Ohňostroj znovu ozářil velké okno. K čertu! Oslepen od něj odstoupil.

„Nic nepotřebuji! Zmizte, Demáková!“

Pokoušel se číst svůj elaborát, ale nešlo to. Do hluku ulice zaznělo bouchání na bránu. Co dělá zahradník Demák, kde je kuchařka? Proč nejdou k bráně? Asi chrápou nebo popíjejí, jako by ucítil závan rakije.

Ve dveřích se zjevil vysoký chlap v chorvatském slavnostním prošívaném kabátci červené barvy, odstrčil Demákovou a vřítel se do pokoje. Roztáhl náruč.

„Bratře Livie! Jak jsem rád, že jsem vás zastihl.“

Sevřel zesláblého hostitele v pevném objetí.

„Pane... tedy bratře Oktaviáne,“ zakoktal překvapeně. „Kde se tady berete, drahý amice?“

„U hraběte Eltze, bratře Livie, tam jsme... tam jsou všichni. Oslavujeme... někteří. Někteří zaháníme žal.“

S rachotem si přitáhl židli, rozepnul červený plášť, posadil se. Počkal, až zahradníková žena opustí místnost, naklonil se nad pracovní stůl, přimhouřil oči a zašeptal:

„Přišel jsem vás varovat, bratře Livie! Situace se vyostřuje! Měl byste se stáhnout do bezpečí!“

„Nerozumím, pane... bratře Oktaviáne.“

„Jsou tam všichni,“ mávl rukou směrem k zámeckému areálu Eltzových. „Hodnostáři župy, přátelé z celé Slavonie, z Požehy, ze Záhřebu. Magnáti. Všichni ti nejdůležitější. Hrozí vám nebezpečí, drahý Livie.“

Livius vstal od map a papírů. Přešel k vysokému sekretáři a vytáhl láhev s vinětou.

„Vukovarské. Sbírá medaile až z Francie. Dáme si.“

Nalil a oba se spěšně napili.

„Francie, ano, Francie je v tom,“ řekl šlechtic zvaný Oktavián a ztišil hlas. „Revoluce nás doběhla. Všechny v mocnářství.“

Livius vytáhl z hromady na stole knihu.

„Rousseau, *Společenská smlouva*. Ano, znám, probírali jsme to v lóži... Jenže u nás v mocnářství je všechno jinak. Magnáti a vysoký klérus v Ostrihomí, Budíně i v Záhřebu si vysvětlují Rousseaua po svém. Smlouva mezi králem a suverénem, lidem, ano, rozumíte, bratře Livie, ano, všichni jsou pro společenskou smlouvu, pakt! Chtějí přimět nového panovníka, aby obnovil práva magnátů a vysokého kléru! Bohužel náš milostivý a nejlepší císař je mrtvý. Takže podle aristokratů je mrtvá i císařova svévole, jeho šestnáct tisíc dekretů a handbiletů. Celá jeho samovláda je v troskách.“

„No, ano. Josef II. za dvanáct let ani jednou nesvolal stavovský sněm. Nedal se korunovat.“

„Přezdívalo se mu kloboukový král, že, bratře Livie? Teď se všechno obrátilo proti nám. Chápete? Proti nám!“

„Ale co události ve Francii?“ vyhrabal z papírů na stole *Moniteur*. „Ústavodárné národní shromáždění stále zasedá, deklarace lidských a občanských práv se uvádí do praxe.“

Bratr Oktavián mávl rukou: „Deklarace práv občanů... sny filozofů schválené stovkami nadšenců v Paříži...“ Napil se vína. „*Všichni lidé jsou si od přírody rovní, svobodní a nezávislí a mají vrozená práva...*“ Ušklíbl se. „Francouzi ta vzletná slova opsali od Američanů z Virginské deklarace. Rovnost v Americe se deklaruje snadno, když v přistěhovaleckých osadách nejsou žádní šlechtici, ha ha.“

„Já bych taková zásadní prohlášení nepodceňoval. Vždyť pařížské ženy a ozbrojenci z venkova během několika říjnových dnů vyhnali královskou rodinu z Versailles! Král je fakticky zajatcem v centru Paříže. A deklaraci práv podepsal.“

Bratr Oktavián znervózněl. „Musíme být realisté. Nejsme v Paříži. Ve Vídni zemřel náš svrchovaný ochránce. Ten, který i vás jmenoval do úřadu. Před smrtí ho čeští a uherští magnáti donutili kapitulovat. Svolal stavovské sněmy, zřekl se většiny reforem...“

„Zbylo zrušení nevolnictví. Zůstal toleranční patent. Já jako...“

„Vím, bratře Livie, jste z vážené rodiny duchovních pastýřů evangeliků augsburského vyznání. Jenže právě proto vám hrozí...“

Bratr Livius se znovu napil, z lahve už dost ubylo, od Dunaje táhl noční chlad. „Otevřu asi slivovici, zahřejeme se.“

Hluk zvenčí zase zesílil. Ozval se zpěv.

„Ne! Ne! Nevěřím, že všechno skončilo.“ Podíval se na vysoká kachlová kamna v koutě. „Prudký oheň může pohasnout. Oheň v peci lze oživit několika větvičkami a rozdmýchat plamen. V Evropě se rozhořel požár. Podívejte, bratře Oktaviáne.“ Popadl francouzské noviny. „Čtěte!“

„Zrušili náboženské řehole... Všichni řeholníci a jeptišky, ta poblázněná ubožátka, jsou zbaveni řeholních slibů.“ Oktavián se rozesmál. „Náš mrtvý císař se přestěhoval do Paříže! Dělají všechno, co začalo u nás.“

„Dělají víc,“ vykřikl Livius. „Jen čtěte! Srazili katolickou církev na kolena. Všichni kněží jako občané Francie jsou nyní zaměstnanci státu. Veškerý majetek církve, kostely, kláštery, katedrály, školy, rezidence, paláce arcibiskupů, biskupů... a...“ sotva popadal dech,

„a ty nespočetné tisíce jiter půdy, na kterých robotují statisíce... miliony sedláků, to vše je dnes majetkem národa, Francie. To je... to je...“ Nadechl se. „A my máme být pesimisté? Takový požár se nedá uhasit, přeskočí i k nám, bratře Oktaviáne!“

Bratr Oktavián bouchl do stolu, sklenky a kališky se zatřáslly.

„Přestaňte, pane!“ rozhlédl se. „Uvědomujete si, kde jsme? Vukovar není Paříž. Dovedete si představit, že naši sedláčci, vyplašení, zdrcení loňskou zimou, rozhádání katoličtí Chorvaté, pravoslavní Srbové, vaši luteránští Slováčci, rozzlobení Maďaři, Valaši, všichni se vrhnou do kostelů, klášterů, na zámky? Ano, zničí, rozdrtí, rozkradou, podpálí vše, co jim přijde pod ruku. Jenže nakonec se pohádají, pobodají, navzájem se pozabíjejí... Neumějí vládnout. Och, ne, bratře Livie, změna bude a přijde, ale nepůjde o revoluci. Všechno bude pod kontrolou. V našem bratrstvu máme své plány, všechno bude racionální. Rozum, bratře Livie! Nezapomeňte, co jsme si slíbili na zasedání ve Varaždíně!“

Polekaný Livius pocítil slabost na hrudi, tváře mu žhnuly. Přidržel se stolu a pak klesl do židle. Toužil po tichu, aby si mohl všechno promyslet. Ticho trvalo jen zlomek vteřiny, přelet ospalé mouchy. Znovu se ozval hluk ze záměčku hraběte Eltze.

Šlechtic Oktavián zvedl pravici a se skleničkou v ruce ukázal k zámku. Do hluku zazněla od Dunaje siréna pozdní lodi. Livius se otrásl. Hrozí snad smrtelné nebezpečí?

„Opravdu nerozumíte? Velmistr mi přikázal, abych vás varoval! Odešel jsem od nich, všichni jsou rozkurážení. Jimi nenáviděný kloboukový král dodýchal. Není již tyrana. A oni vítězí! V Záhřebu se sejde stavovský sněm, obnoví Království Chorvatska, Slovinska a Dalmácie, postupně zruší všechna Josefova nařízení.“ Bratr Livius chtěl hosta přerušit, ale ten se nedal. „Nechápete? Jste excelentní právník. Před lety císař Josef vzal župám samosprávu, vytvořil větší distrikty, do čela každého dosadil královského komisaře. Jmenoval své úředníky. Poprvé i nešlechtice. Jenže nic z toho už neplatí!“ Za okny pořád hulákání, bubny a zpěv. Oktavián se posměšně

obrátil na Livia. „Slyšíte je? Všichni v záměčku jsou rozjaření, slaví. Kouř z nádvoří byl cítit až sem. Sluhové pálí císařské vlajky a my, osvícení pánové, radostně tancujeme kolem ohně. Josefinismus je mrtvý, milý bratře Livie! Od této chvíle budou znovu vládnout župní shromáždění, na stolce se vrátí dědiční župani, vysoká šlechta, biskupové. A podžupany bude volit župní shromáždění.“ Zmlkl. Venku blýskl opožděný ohňostroj.

„Čili já, bratře Oktaviáne, já už...“

„Přesně tak, bratře Livie. Vás do úřadu jmenoval císař Josef. Udělal to prý protiprávně, porušil ústavu Uher, Chorvatska, Slavonie.“

„Mohu se však jako kandidát ucházet na župním shromáždění...“

Bratr Oktavián se rozesmál a sám si nalil další skleničku.

„Ucházet? To nemyslíte vážně! Podle starých předpisů lze do funkce podžupana zvolit pouze spolehlivého kandidáta a to je šlechtic římskokatolického či řeckokatolického vyznání. Amen.“

Livius sklonil hlavu.

„Samozřejmě, jsem hlupák, promiňte. Ovšem nesplňuji ani další zásadní podmínku a tou je nobilitas. Kde bych vzal armáles s královským podpisem?“ Olejová lampa na stole dohasínala, nepomohlo ani přitažení šroubu na knotu. „Nešlechtic, nekatolík!“ Nuceně se rozesmál. Šlechtic pod krycím jménem Oktavián se naklonil nad stůl.

„Jste nejen vzdělaný muž z advokátního stavu, ale jste i snílek, bratře Livie. V našich utajených společenstvích hlásáme a prosazujeme rovnost lidí. To nás nezabavuje povinnosti udělat vše, abychom postoupili na společenském žebříčku co nejvýše. Abychom pomohli ostatním. Zapomněl jste na své humánní poslání? Váš vznešený ochránce bratr Szécsenyi, náměstek chorvatského bána, vám chtěl před lety zajistit nižší šlechtictví.“ Odmlčel se, čekal na reakci hostitele, ale marně. „Neměl jste zájem. Nyní vám nezbyvá nic jiného než co nejrychleji odejít! Někam do bezpečí. Jste z Horních Uher. Tady na jihu riskujete!“

Bratr Livius se kousl do rtu, tvář mu plála, možná znovu dostal horečku.

„Pane... já... o Vánocích jsem sotva přežil těžký zápal plic. Utekl jsem hrobníkovi z lopaty, jak říká můj zahradník. A ještě předtím...”

„Vím, slyšel jsem. Při porodu vám umřela manželka i dítě. Osamělost je strašná, milý bratře, opravdu je mi to líto.“ Pohlédl oknem k zámku hraběte Eltze. „Musím se vrátit mezi ně. Abych nevzbudil pozornost. Stále mě však znepokojuje vaše důvěřivost. Poslechněte radu spolubratrů!“

„Co když existuje i jiná cesta? Po celém mocnářství stavovské sněmy. Nemůžeme zalézt pod stůl. Musíme být tam, kde se bude rozhodovat. Ano, vím, vím, stavovský sněm není národní shromáždění v Tuilerích v Paříži. Revoluce ve Francii dala voličské právo milionům lidí. Uherský či chorvatský sněm představuje jen zlomek obyvatelstva.“ Nervózně hledal na stole svůj rukopis. „V Uhrách je čtyřicet tisíc šlechticů a téměř pět milionů nešlechticů. Jedni mají právo na postavení, druhí musejí čekat na rozkazy. Těch pět milionů jsou vlastně otroci bez majetku, naše ústava z nich dělá přirozené nepřátele. Dnes je tomu tak.“ Nadechl se. „A kdybychom změnili složení sněmů? Kdyby v nich získali vliv i měšťané, řemeslníci, rolníci? Hodně o tom přemýšlím a nejsem sám. Kolem nás je mnoho lidí, co mají plán, jak věci změnit. A neutíkat.“

Chorvatský šlechtic pod jménem bratr Oktavián najednou ztratil trpělivost.

„Máte pravdu, ale teď... sníte s otevřenýma očima. Dost snění, bratříčku! V noci je třeba spát nebo... nebo se milovat. Ano. Noci beze spánku jsou plné nástrah mysli.“ Naklonil se k Liviovi: „Zastavil jsem se ve Varaždíně. Přijíždím ze Záhřebu. Nezapomeňte, že chorvatský *Sobor* už zasedá. Magnáti, nejvyšší aristokraté se znovu chopili moci! Diktují si na sněmu, odmítají příkazy z Vídně. Chápete? A docela důvěrně vám prozradím: chorvatský bán Balassa, náš věrný přítel, oblíbenec císaře Josefa, je pryč... Rozumíte? V noci uprchl ze Záhřebu! Boj se o svůj život! Utekl do Vídně.“

„Místokrál utekl? Neuvěřitelné!“

„Utekl do Vídně, jenže náš Josef je mrtvý.“ Nadechl se a zachraptěl: „Takže kdo vás ochrání, vzácný bratře Livie? Kdo?“

Urovnal skleničky a pohárky na stole, postavil se, přitáhl si plášť a připnul si opasek se šavlí. Nepochybně odchází. Bratr Livius se za ním šoural ke dveřím jako ve snách, tváře mu hořely.

Chorvat se obrátil: „Poslední zpráva. Nejdůvěrnější. Od velmistra Rozumu v Záhřebu.“ Začal šeptat. Oba na sebe dýchali, jejich alkoholové šiky mezi sebou marně bojovaly. „Dvanáctého března v půl deváté večer dorazil do Vídně toskánský velkovévoda, náš nový panovník, příští císař a král Leopold II. Jeho první kroky nevěstí nic dobrého. Českým stavům vrátil ztracené výsady. Svolal stavovské sněmy v Uhrách a Sedmihradsku. Mám pokračovat?“

Livius zůstal sám. Slyšel klapot šlechtických holínek v podchodu župního domu, zahradník Demák poslušně otevřel těžká vrata. Panty zakvílely. Hluk na ulici utichl. Noc umořila rozradostněnou aristokracii, vojáky i srbské uprchlíky.

Vlny Dunaje pod Vodní věží vytrvale šplouchají o břeh, čas neúprosně běží. Kolik času mám do svítání? Co si sbalím na útěk?

3.

Hlasy z Malého Říma

Přitáhl si křeslo blíž k oknu. Když zaklonil hlavu, z arcibiskupského paláce viděl věže baziliky svatého Mikuláše, nyní katedrálního kostela ostráhomského arcibiskupství, primase Uherského království.

Sídlem ostráhomského arcibiskupství je nyní Trnava. Dočasnost v dějinách je pojem, který vyžaduje trpělivost. Po nešťastné bitvě u Moháče osmanští Turci postupovali na sever a v roce 1543 dobyli i Ostráhom. Celé Uherské království s královským dvorem, úřady i církevní správou uprchlo na sever k horám, na úpatí Tater. Sídlem primase se stalo tržní město Trnava asi šedesát mil od Prešpurku, nového hlavního města na Dunaji.

Je po Velikonocích roku 1790. V sídle ostráhomské arcidiecéze v Trnavě dočasnost znamená přes dvě stě padesát let. Kardinál a primas se v křesle pousmál. Byl unavený, přestože byl zvyklý na dlouhé cesty, většinou cestoval v krytém landauru s párem dobrých koní. Cesty z rodné Vídně do Prešpurku, kde jako probošt postavil primaciální palác, cesty z biskupství v Győru či do Budína na místodržitelskou radu. Přimhouřil oči, sáhl si na prošedivělé spánky. Zaslechl rovnoměrný klus koní a skřípot pérování, občasné *prrr* kočího. Kolik pohybu a vytrvalosti musí vynaložit muž, který se pokouší ovládnout život kolem sebe, spravovat věci veřejné i soukromé, státní či církevní! Kardinál zadřímával v křesle, vidí sám sebe v pohodlí dobře prošívaných kožených sedadel a navršených polštářů, vystupuje a klade nohy na skládací schůdky, míhají se livrežované ruce, závan tabáku sluhů a komorníků, zaklapnou filigránsky zdobená dvířka. Následná samota ve vydýchaném prostoru kabinky, přišroubované na vykovanych svazcích důmyslného pérování. Milosrdný Bože, už třicet let se natřásám a hltám prach na hrbolatých

cestách mocnářství. Kolik let mi bylo? Jen dvaatřicet, a už jsem byl biskupem sedmihradským, za rok biskupem kaločským, a od té doby stoupám ve víru proměnlivého času stále výše.

Život knížete Josefa Batthyányho je zrcadlem elit osvíceného století a tohoto kouta Evropy. Narozen v císařské Vídni, syn palatina neboli místokrále Uher a Terezie Kinské, blesková kariéra v ornátech, vrchol, když ho Marie Terezie doporučí papeži na dlouhá léta neobsazené místo uherského primase. Sotva padesátiletý Batthyány se stává ostríhomským arcibiskupem se sídlem v Trnavě. Primas podle tradice získává i hodnost knížete Svaté říše římské. Nakonec téměř absolutní vrchol, kardinálský klobouk z Říma, jeden z volitelů papeže.

Nyní, po Velikonocích roku 1790, velekněz odpočívá v křesle arcibiskupského paláce v Trnavě, za okny katedrální chrám i budova nobilia, semináře pro kleriky ze šlechtických rodin. (Navzdory téměř dvoutisícileté rovnosti lidí před Bohem šlechtičtí kandidáti kněžství bydlí v jiné budově než kandidáti z nižšího Božího lidu.) Arcibiskup chová tichou náklonnost k městu, které nemá ideální polohu. Na širé rovině nejsou nízké domy tržního města téměř vidět, žádný hradní kopec. Nad rovinou se tyčí jen kostelní věže. Parva Roma, pousměje se arcibiskup, Malý Řím. V centru města za městskými hradbami se skrývá univerzita, ještě nedávno jediná v celých Uhrách. Řada honosných budov s tajemnými nádvořími, fakulty, semináře a konvikty se vznešenými názvy: Adalbertinum, Rubrorum, Marianum, Nobilium, Stephaneum, věž opuštěné observatoře, auly, divadelní síň, laboratoře. Arcibiskup a kardinál právě v těchto budovách začal studium teologie, vzpomíná na přísný univerzitní kostel svatého Jana Křtitele, tak podobný římskému Il Gesù, na zázračný obraz Slzící madony v bazilice svatého Mikuláše, na suché víno v cechovních sklepech, na rušný trh každou sobotu a na pověstné jarmarky plné návštěvníků z celého mocnářství. Možná právě proto latinskou *Tyrnavii* Maďari označují podivným názvem *Nagyszombat*, Velká sobota.

Pro katolického velekněze toto město znamená jistotu. Přes sto padesát let byla Trnava baštou protireformace a bojovné rekatolizace v celém království. Z olejomalb na univerzitě sleduje Josefa Batthyányho přísný pohled jezuita Petra Pazmánye, arcibiskupa a kardinála, zakladatele zdejší univerzity, mistra vytríbeného stylu, bojovného polemika, zejména s Kalvínem. Podvědomě uhýbal obrazu svého dávného předchůdce, aby ho nepřepadly pocity méněcennosti a nezašeptal *Non sum dignus...* Dobře živená tvář, rysy téměř chlapecké tváře změkknou. Ne, nejsem nejposlednější. Vždyť současníci mluví a píšou o kardinálu Batthyánym jako o uherském Dionýsovi, vášnivém podporovateli umění a hudby. Možná uslyší hudbu. Jaký koncert zazní při slíbené korunovaci v Prešpurku?

Trhl sebou, sevřel opěradlo křesla.

„Promiňte, Vaše Eminence!“

„Ach, to jste vy, milý kanovníku?“ Vztyčil se a váhavě vztáhl pravicí s prstenem ke svému generálnímu vikáři. Potom však ruku stáhl. Nakloněný kanovník se opatrně narovnal, jemným úklonem hlavy naznačil nepochybnou úctu k nadřízenému. „Samozřejmě nerušíte. Trochu jsem... víte, mám už svůj věk, přemohla mě únava.“ Nabídl návštěvníkovi křesílko u knihovny. „Tedy, s Boží pomocí, do práce, milý Wilde. Nejprve mi povězte, jak dopadla rekolekce kněží z diecéze?“

Ostřihomský kanovník, nyní generální vikář arcidiecéze Josef Wild je člověk útlý, ale pevně stavěný. Vyznačuje se německou důkladností, pracovitostí. Působí rozvážně, což mu zaručuje úctu přátel i protivníků. Má skvělou pověst: morální charakter, umírněný, dobrý řečnický talent, osvědčil se na několika duchovních postech, navíc ovládá slovenštinu („*die slawakische Sprache*“), což se v této arcidiecézi pokládá za potřebné. Referuje svému nadřízenému věcně, bez patosu. Všichni duchovní pastýři diecéze chápou požadavky doby, úmrtí Jeho Výsosti císaře Josefa přijali klidně, nepodléhají emocím, při kázáních neimprovizují, předem si je písemně

připravují a podle pokynů zasílají na vikariát. Někteří chystají i jejich knižní vydání.

Arcibiskupova chlapecká tvář září spokojeností.

„*Bene, bene*. A co diskuse, milý Wilde? Žádné výstřelky ani výbuchy, skandály, otázky na tělo?“ Vikář mlčí. Arcibiskup pronese tiše, důvěrně: „Ani letáky?“

„Letáky? Nerozumím, Vaše Eminence.“

„Dostal jste přece oběžník. Místodržitelství v Budíně se ptá, zda se vyskytly nějaké letákové akce.“ Vikář Wild klidně vrtí hlavou. „Takže všechno v pořádku? Žádná Francie. *Constitution civile du clergé*. Velice oceňuji, že jste na poradě nemluvil o nejnovějších zprávách. Netřeba naše spolubratry zbytečně upozorňovat.“ Utřel si pot z čela. „Neuvěřitelné! Mirabeau a Talleyrand jako iniciátoři! Markýz a biskup z Autun! Taková ostuda! Nejprve se zřeknou církevního desátku, potom odhlasují znárodnění všech církevních majetků! Kdo se bude starat o charitu, nemocnice, sirotčince? Jen zednáři?“ Přestože se snažil, zvyšoval hlas. „Faráře, biskupy, preláty mají volit občané, poplatníci. Taková absurdita! A všichni zvolení musejí odpřisáhnout věrnost státu. Kdo odmítne, je nepřítel státu a revoluce.“ Arcibiskup ztichl. „Nadchází čas mučedníků. Je to možné?“

„Ze tří set poslanců-kněží jen čtyři biskupové a sedmdesát nižších prelátů přísahalo věrnost. Ostatní, většinou kněží, demonstrativně odmítli. To je dobré znamení,“ ozval se generální vikář Wild. „Přestřelili. Myslím, že revolucionáři v Paříži udělali obrovskou chybu. Sáhnout na církev, to vyvolá odpor. Vzbouří se venkov, stovky vesnic a měst.“

„Ne, ne, mýlíte se! Mají to dobře promyšlené. Nečetl jste? Majetky matky církve rozkradli a nyní je rozdávají a rozprodávají statisícům, milionům lidí. Poddaní, sedláci, váleční vysloužilci, invalidé, trhovci se stanou vlastníky. Získají kousek pole, domeček, zahradu. Revolucionáři vykrádají kostely, kláštery, zámky, prodávají kalichy, ciboria, kříže, pektorály, zlato se třpytí a duše se třese. Touha po majetku, chamtivost, egoismus jsou spojenci revoluce. Ďábelský plán!“

Josef Wild seděl v křesle jako přikovaný. Za oknem rozkvetlá třešeň. Jaký kontrast ke zprávám z Francie! Oba zavalil balvan nejistoty. Čas mučedníků. Ano, ale kdo toto soukolí roztočil? Zabloudil zrakem k bohaté knihovně za arcibiskupovým stolem. Tam jsou také nedávno vydané knihy, ano, knihy našich spolubratrů. Prošly cenzurou, shovívavým čtením. Opravdu my sami, v církvi, jsme tak nespolehliví? Několik dní po Velikonocích, obřady, symboly, komu podám skývu chleba, Jidáš odchází do tmy. Jen čtyři biskupové? Jen čtyři nástupci apoštolů? Až čtyři biskupové, nástupci apoštolů. Hrůza! Biskup Talleyrand, hraběcí syn, donedávna poskok na královském dvoře, světi nové biskupy bez vědomí Svatého otce v Římě. Kde se stala chyba?

Vikář Wild nevypraví vše, co má na srdci, jen se tiše zeptá: „Co Svatý otec? Co řekne Řím?“

Arcibiskup sebou trhne.

„Nebojte se, milý příteli! Řím nebude mlčet. Znáám Svatého otce. Nenechá na těch jidáších suchou nit. Možná už v těchto chvílích píše breve nebo encykliku. Nikdo neujde trestu!“ Podíval se na vikáře, aby se přesvědčil, zda už je klidnější. „Nesmí nás ovládnout nejistota. Svět se točí dál, Boží mlýny melou pomalu.“ Nadechl se jarního vzduchu z otevřeného okna. „My tady, v našem království...“ Nevěděl narychlo, jak má pokračovat, vlít naději, se kterou přišel na vizitaci, a jak má vyjádřit spokojenost, že tady u nás je všechno v pořádku, v naprostém pořádku. Věci jdou k lepšímu, opravdu pocítil vnitřní jistotu. „Dnes máme více dobrých zpráv než v daleké Francii, že? Letošek může být pro nás, pro naše království, rokem obratu, osvobození. Vždyť považme! Máme nového panovníka a ten se zřekl — chápete? —, otevřeně se zřekl neblahého dědictví svého nešťastného bratra.“ Jeho tvář se rozzářila, sám se povzbuzoval k optimismu. „Téměř se mi chce smát, bratře! Rok 1790 bude rokem svobody i u nás. Jiné svobody! Nový císař slibuje mocnářství a navrácení dávných výsad a privilegií všem zemím a provinciím. Otevřeně nás vyzval, abychom předložili svá přání, touhy, sepsali je,

vše se projedná na zemských sněmech. Opravdu mám radost. Francouzský příklad svobody zapůsobil! Naše uherská vlast bude znovu svobodná, méně závislá na Vídni, skončí nesmyslná válka na jihu, nebudeme platit Vídní daně, nikdo nám nebude přikazovat, kolik můžeme mít oltářů v kostele, kolik svic na oltáři, jak pochovávat...“ Nadechl se, otřel si čelo kapesníkem. „A slyšel jste to? Ruší se generální semináře. V Prešpurku taky. Milý Wilde, musíme připravit budovy vystěhované univerzity pro *naš* diecézní seminář tady v Trnavě. Copak to není důvod k optimismu?“

Arcibiskup zazvonil. Vešel sluha, ani nepočkal na slovní potvrzení gesta. Po chvíli se na stolku u okna objevil džbán s červeným vínem a dvě vysoké sklenice. Arcibiskup vstal a bez pomoci si přitáhl křeslo ke stolku, přímo proti Wildovi.

„Včera jsme měli v divadelním sále slavnost,“ řekl kanovník Wild, uvážlivě upil ze sklenice ani ne polovinu. „Kaplan Bernolák, vzpomínáte si, Eminence? Anton Bernolák, absolvent Pázmánea.“

„Bernolák de Slanica, ten zemanský synek, chytrý, zasněného pohledu! Samozřejmě že si ho pamatuji. Měl nějaké problémy s armálem. Co je s ním?“

„Vydal knihu. Vědeckou práci. Oslavoval se spolužáky,“ položil na stolek knihu, kterou celou dobu držel za zády.

„*Grammatica slavica... Editia prima in Pannonia...* Pěkné... Vydáno v Posonii u Landerera. Šikovný chlapec!“

„Naš autor pokračuje v kodifikaci jazyka pro Slováky. Před třemi lety vydal disertaci o písmu a pravopise. Jsem rád, že máme tak nadané kněze. Dokonce mladý pan farář z Naháče, to je nedaleká vesnička, jistý Fándly, vydal první knihu v nové slovenštině. *Důvěrný rozhovor mnicha Atanáze s ďáblem Titinillem*. To je název. S vydáním mu pomohli mladí bohoslovci.“

Josef Wild úpěnlivě přemýšlel, zda má pokračovat. Fándlyho beletrie má dva svazky a otevřeně propaguje josefínské zásahy proti žebravým řádům. Kniha prošla císařsko-královskou cenzurou, ale naši milí oltářní bratři na sebe žárlí. A spisovatelé zvláště. Udali

Fándlyho a církevní cenzor dodatečně zjišťuje, že kniha není k vydání vhodná. Ale už ji vydali. Tragikomické, ale kardinál by to asi těžko chápal. A tak konzistoř autora pokárala a poslala Fándlymu doporučení, aby knihy přestal psát. Doporučení? Vlastně zákaz. Jenže Fándly je nenapravitelný josefinista a napsal třetí a čtvrtý svazek satirické knihy o deformacích řeholí.

A jistý romanopisec, jméno raději zamlčí, neboť před časem byl arcibiskupovým kaplanem, nyní je správcem fary dvacet mil od Trnavy, neuznává novou slovenštinu a píše pamflety proti Fándlymu, ačkoli oba jsou polotajní josefinisté. Ne, arcibiskup kardinál by se z toho zbláznil, nepochopil by. Ušetřím ho a neřeknu ani slovo. Riskuji? Kdoví.

Arcibiskup jako by se v myšlenkách toulal kdesi daleko.

„*Lingua slavica*... Jazyk Slovanů... či Slováků?“

Vikář Wild se pousmál: „O tom se ještě dohadují. Řekl bych, že se uzákoňuje jazyk lidu, který obývá Horní Uhry, od Dunaje a Iplu až po karpatské průsmyky na hranici s Polskem.“

„Nahlas přemýšlím, jestli se naši bohoslovci mají zabývat psaním vědeckých traktátů.“

„Nemáme v království žádnou akademii věd, Vaše Eminence. Církev byla odedávna strážkyní psaného slova. Z hlediska evangelizace a pastorece považují spisy v jazycích lidu za velmi důležité.“

Arcibiskup si sám nalil, s chutí se napil.

„Máte pravdu, Wilde. Musíme se tím zabývat. Skoro jsem zapomněl. Včera jsem přijal deputaci bohoslovců... těch vašich nadšenců. Oznámili mi, že založili vzdělávací spolek. Můžete hádat, s jakým názvem.“ Pousmál se. „*Societas slavica*. Mám jim prý požeňnat v úmyslu vydávat knihy v *lingua slavica*. Překlady děl z latiny, němčiny. Chtějí prodávat knihy v řeči lidu na fary, do vesnic, mezi lid. Co si o tom myslíte, milý Wilde?“

„Svůj názor jsem si dovolil vyjádřit už předtím. Věřící velké části naší diecéze hovoří slovenským jazykem. Úzká vrstva vzdělanců dosud píše a čte v českém jazyce, který je blízký zdejším nářečím.

Málokdy si uvědomujeme, Eminence, že miliony našich věřících nemají přeloženo Písmo svaté do jejich řeči. Používají překlad bible ve staré češtině, možná ještě z husitských dob.“

„Taková situace je opravdu nevhodná, škodlivá. Ano, podobně mluvili i moji včerejší návštěvníci. Jak je možné, že nemají svůj překlad bible?“ Nahlas přemýšlel. S námahou vstal, přešel ke knihovně. „Používat protestantské bible je pro katolíky naprosto nepřípustné! Nemyslete si, Wilde, že s Písmem nemáme problém i v maďarštině. Používáme prastará vydání.“ Prohrabával se v knihách a s povzdechem se vrátil ke stolu s vínem. „Ano, s jazyky bude problém. V celé říši, kde máme tucet národů. Císař Josef nám vnucoval němčinu, což jsme odmítli, chceme zpět celoevropsky pochopitelnou latinu, ale naše *natio hungarica* sestává z lidí mluvících různými řečmi. A přitom se musíme dorozumět. Jak? Mám zprávy, že zemský sněm se bude touto otázkou zabývat. Maďarský jazyk se pro vzájemný styk jeví jako nejvhodnější. Nemám pravdu?“ Generální vikář Josef Wild mlčel. Po chvíli arcibiskup dodal: „Tak jsem jim řekl: Chlapci, máte asi pravdu, ale v zájmu dobré pastorace byste se nejprve měli zabývat maďarštinou. Později uvidíme.“

Josef Wild nemohl udělat nic, jen přikývnout. Dolil sklenici svému představenému, pak sobě. Sklenici nenaplnil, nechal na dně džbánu na půl palce.

Schůzka se zřejmě chýlila ke konci. Arcibiskup kardinál pocítil tíhu šedesáti let a rád by si přečetl něco povzbudivého. Ne mělký román ani jazykovědné dílo, ani mravoučné kázání svých kněží. Kdyby byl u Esterházyho, mohl by si vychutnat Haydnův koncert.

„Čeká vás hodně práce, milý příteli!“ Pousmál se. „Musíme si všimát nadaných chlapců. Mám plán. Vikariát ztratí šikovného tajemníka. Myslím na toho zemanského chlapce. Můj dvorní kaplan. Jak se jmenoval?“

„Alexander de Rudna et Divék-Ujfalu. Podle vašeho přání jsme ho poslali do pastorace. Je ve vesničce Krušovce. Moudrý chlapec. V posledním kázání vyslovil naději, že nový zemský sněm odstraní

křivdy a usnadní těžké postavení poddaného lidu, a vyzval lid, aby se modlil za vyslance žup z celé naší vlasti.“

„Opravdu moudrý chlapec. Ať se zocelí v pastorači, pak ho pošleme výš... Mě čeká těžká robota na sněmech v Budíně a Prešpurku. A to nemluvím o slíbené korunovaci Jeho Veličenstva. A vy si, Wilde, najděte nějakého spolehlivého sekretáře či kancléře. Ať se mi tady nezhroutíte!“

„Už jsem si v duchu vybral, Eminence.“

Neřekl, že myslí na tichého, zadumaného Antona Bernoláka de Slanica. Jen ho musí dostat z místa kaplana na českém panství Esterházyů.

4.

Slova z tiskáren

Jsme stále v Trnavě, jen o několik měsíců později.

Po Halenářské ulici, tam, kde se křižuje s Dolnopotoční, kráčí mladá žena v upjatých smutečních šatech. Červnové slunce praží, ženě hoří tváře. S úlevou otevře těžkou bránu a vkročí do chladného podloubí. Zamíří vpravo do kanceláře s černým nápisem na skle: *Knihtiskárna — Büchdruckerei. Direktor: Venceslaus Jelinek.* V kanceláři s vysokými regály zaplněnými stohy převázaných rukopisů a s pracovním stolem nikdo není. Široké okno nabízí výhled do dvora na různě uspořádané sudy, nádrže a bedny. Žena v černém se zastaví před prosklenými dveřmi do dílny. Dvířka jsou pootevřená, chvíli čeká, otre si pot z čela, naštěstí nemá paruku, chlad v domě je příjemný, stále nikdo nepřichází, váhavě zmáčkne mosaznou kliku a vejde do tiskárny. Ovane ji ostrý pach fermeže a vzduch, těžký jako olovo, ji zastaví.

„Pan ředitel přijde za chvíli,“ zpoza jednoho tiskařského lisu vyjde chlap s jakousi koženou utěrkou v ruce. „Ráčejí počkat, milostivá paní.“

„Slečna,“ odsekne žena v černém.

„Na dvoře, kdyby ráčili...“ neurčitě ukázal k oknům na dvůr se sudy.

Slečna přejela tiskárnu zkoumavým pohledem a vykročila k označeným oknům.

„Musejí projít zpátky přes kancelář,“ dodal chlap s kůží v ruce a začal natírat velkou tabuli před sebou. „Tady, prosím jich, slečko!“

U prvního okna stál u velkého stolu prosedivělý starý chlap, rychlým pohybem pravice vybíral něco z dřevěné kasy a to něco

vkládal do jakéhosi rámečku. Přitom nespouštěl oči z papíru položeného na stojanu přímo před sebou. Vedle pracovního stolu stála volná židle. Žena v černém k ní zamířila, neurčitým pohybem ruky si vyžádala svolení, a nečekajíc na souhlas, posadila se. Stařec před stojanem s rukopisem nepřestával s rovnoměrnými pohyby.

„Počkám tady,“ řekla tiše. „Venku praží slunce.“ A pověsila si kabelku přes opěradlo židle.

Chvilí nehnuté seděla, vzduch v tiskárně byl těžký, ozyvaly se pravidelné podivné zvuky a neznámé vrzání. Pohlédla na lisy na mohutných železných nohách, podobaly se vinařským lisům u strýce v Pezinku, jen nad nimi visely na provázcích plachty potištěného papíru, nehybné bílé přízraky ve stojatém vzduchu. Přestože v dílně za lisy a pracovními stoly pracovalo možná deset lidí, chyběl zde ruch vypjaté práce, žádné ohnivé jazyky v kamnech, cinkot železa či kovu, jiskry brusek, úderý kladiv, rachot soukolí, klepání krosen. V přísném tichu vrzání páky na lisu a v krátkých intervalech tiskař vysunuje kovový rám s vysázeným textem zpod nadzvednutého lisu, opatrně bere potištěný arch a zavěšuje jej na sušení, poté pomocník přisune další rám se sazbou, nanášení barvy po celé loďce, svaly napjaté, náklon a špína pod nosem, promyšleně nabarvit plochu širokou jako stůl, zkontrolovat, pomocník podává z police čistý arch, další málo zřejmé pohyby, přitlačit, zarovnat, vsunout po kolejničkách pod lis, znovu zatáhnout páku a... tak plynou minuty, půlhodiny a hodiny.

Slečna na židli už si vydechla, nechce se otáčet dozadu k lisům a nemá kam jinam hledět, jen na sazeče vedle sebe, na překvapivý tanec rukou, v járku přibývají litery, jako by je sypalo nebe, ale to pouze zarostlé ruce starce s tmavými vystouplými žilami. Přitom se jeho tvář nepohne, oči stále upírá na stojan před sebou, jen občas se jeho rty pohnou, nesrozumitelný šepot, nádech, ruce z přihrádek vybírají správné znaky. Opravdu divné, myslí si žena v černém, nikdy mi nepřišlo na mysl, že slova a věty, kterými vyjadřujeme život, se skládají z hromady kovových literek. Všechno velké kolem

nás sestává ze záplavy maličností, jak dojemné — a nesmyslné. Vysmrkala se. Chtěla navázat rozhovor se sazečem, vyjádřit mu obdiv, dokonce úctu, neboť pozorování jeho práce mladé ženě pomohlo zapomenout na vlastní bídu.

Vtom se v dílně ozvalo zaskřípání dveří. Do zasklené kanceláře u vchodu do tiskárny vešel muž. Žena se chtěla zvednout ze židle, ale pak zůstala sedět. Nebyl to ředitel tiskárny pan Jelinek, určitě ne, muž za sklem byl v černém a u krku měl kolárek. Sazeč vedle nepřestal pracovat a žena na židli s přirozenou zvědavostí soustředila pohled na skleněnou kukaň v rohu tiskárny. Muž nezamířil ke dveřím do dílny, byl obrácen zády, do tváře mu neviděla, ani si nesesdl před stolek pana Jelinka jako čekající host či zákazník. Popošel k vysokému kovovému regálu s mnoha rukopisy v kartonových deskách různých odstínů šedé barvy. Muž v klerice se natahoval po nejnověji uložených deskách, občas si stoupl na špičky, aby dosáhl na navršený stoh papírů. Bral jeden fascikl za druhým, zkoumal označení, rychle je házel na ředitelský stůl. Až u čtvrté či páté složky se zastavil, snažil se rozmotat stuhu, pak desky rozevřel, vytáhl první a druhou stranu, vzrušeně převracel popsané listy, poté vše rychle vložil do desek, nepřevázal je, ale nacpal do své parádní kožené tašky, kterou měl pověšenou přes rameno.

Ostatní fascikly uložil zpátky na polici, zarovnal je. Přešel ke dveřím do chodby a chystal se odejít.

Pan Jelinek překvapeně ustoupil, vzápětí návštěvníka s úsměvem uvítal. Nabídl mu židli a chvíli se povídali neznámo o čem. Pan Jelinek si něco zapsal do černého sešitu, pak sáhl do knihovničky za sebou a vytáhl z ní hotovou knihu, ne jednu, ale dvě. Muž v klerice si oba svazky se zájmem prolistoval, pak vytáhl z kapsy peněženku a zaplatil. Odmítl stvrzenku pana Jelinka a oba svazky si rychle vsunul do kožené tašky a byl už téměř ve dveřích. Pan Jelinek otevřel hostu dveře ven. Tehdy slečna v tiskárně uviděla tvář muže v sutaně. Trhla sebou, vyskočila a utíkala přes dílnu do kanceláře.

Ovšem marně. Pan Jelinek ji klidným pohybem zastavil a nabídl jí obvyklé místo pro návštěvy.

„Přijměte upřímnou soustrast, milostivá slečno,“ řekl dojatě pan Jelinek. „Opravdu hrozné, nepochopitelné. Pana otce jsem dobře znal, vídali jsme se v městské radě. Dokonce mi před lety pomohl, když jsem kdysi požádal o občanství ve ctihodném městě Trnavě. Je mi to opravdu líto... Smuteční oznámení. Takže obvyklý formát... Náš *compositor typographus* je zkušený fachman. Ano, nic nápadného, ale vkusného. Budete spokojená, slečno.“

Žena mu podala lístek s údaji. „Víte, pane, nemám sourozence. Takže pohřeb... pohřeb bude jen v nejužším kruhu. Budu ráda, když vás tam uvidím.“

„Jste velmi skromná, slečno. Vašeho pana otce znalo celé město. Vaše řeznictví na náměstí a... to, jak pomáháte sirotkům.“ Mezi tím s tužkou v ruce počítal. „A to už neříkám, slečno Štefanie, že jste ozdobou našeho kroužku milovníků slovanské... či slovenské knihy. Naši klerici, mnozí autoři... i nedávno...“

Slečna Štefanie se potila, cítila pálení po celém těle, vytáhla kapesník, ale otřít si mohla jen zpocené čelo.

„Ten předchozí zákazník,“ vyhrkla, „to byl...“

„Pan farář Bajza z Dolního Dubového, vždyť ho znáte.“

„Přišel si pro korekturu?“

Pan Jelinek zavrtěl hlavou „Ne, zatím nic nového nevydává.“

„Takže nic.“

Pan Jelinek se mile usmál. „Jen se ptal, jakou knihu zrovna připravuji. Něco vyřizoval na vikariátu a zastavil se na slovíčko. Jsme staří známí. Vždyť první kniha, kterou jsem ve své tiskárně vydal, bylo právě Bajzovo *Křesťanské katolické náboženství*. Sebraná kázání. Ale to už je řada let.“

Slečna Štefanie přikývla, těžce zakrývala, že se jí zmocňuje třesavka.

Pan Jelinek jí podal lístek s vypočítanou cenou. „Ne, ne, vyrovnáme se až při dodávce. Zítra odpoledne bude tisk hotov. Máte to k nám co by kamenem dohodil. Jen přes ulici,“ usmál se knihtiskař. Potom vytáhl ze skříňky dva svazky. „Kdybyste měla zájem, slečno, máme tu novinku. Pan Juraj Fándly, *Důvěrný rozhovor mnicha s ďáblem*. První dva svazky. Zábavné i poučné čtení!“ Naklonil se k mladé ženě. „Téměř podpultové zboží. Na arcibiskupství pana faráře jaksi nemají v lásce.“ Štefanie znehybněla. „Odložím vám to, ano?“

Slečna Štefanie si zakryla ústa, kabelkou zachytila o opěradlo židle, převrátila ji a bez rozmyslu vyběhla z prosklené kanceláře do chladného podloubí. Chytila se nádoby na odpad a usedavě se rozplakala.

S námahou přeběhla přes rozpálenou ulici k rodnému domu. Nesmyslně se rozkřikla na kuchařku, prادلenu a vozku. V prvním patře vpadla do ložnice a nedokázala potlačit vzlykot.

Letní slunce zapadlo za obzor, tam kdesi za Prešpurk. Správce fary v Dolním Dubovém, vesnička kousek na sever od Trnavy, si rozepnul škrtící kolárek, vysoukal se z kleriky a v polorozeznuté košili vzrušeně četl úhledný rukopis svého oltářního spolubratra, který se stará o faru asi dvacet mil odsud.

...Mnozí sedláci neměli už dva dny chleba v ústech a třetí den chléb získali jen tehdy, když si ho vyžebřali nebo si krajíc na oplátku vypůjčili. Byly dny, kdy matka s dětmi žila jen z lehce zasmažené zelné polévky... Aha, bratře Fándly, podle tebe všechen náš lid žije takto bídne? Během loňské nejtěžší zimy chodili v mizerném roztrhaném tenkém oděvu a neznámo, zda trpěli více zimou nebo hlady. Dva i tři si obouvali jedny boty, když je jeden sundal, druhý si je obul. Jeden děravý kožík sloužil třem či čtyřem. Když jeden šel v kožíchu do kostela, druhý u kamen bosý a polonahý čekal... Ovšem, v některých rodinách to může takto vypadat, ale jestli za to může matka církev? Málokdo si pamatuje takovou zimu, že tolik lidí a dobytka pomrzlo. Na mnoha místech lidé

i dobytek v jednom pokoji spolu nocovali. Inu, to je tvoje literatura, prý pro zábavu čtenáře, takto může psát jen chudý syn pasačky, co chodí v zaplátované sutaně a nosí proděravělý povoznický plášť. Prý autor, spisovatel!

Zaklapl desky s ukořistěným rukopisem. Ne, ne, nelze dopustit, aby Juraj Fándly vydal třetí a čtvrtý svazek *Důvěrného rozhovoru*. Opravdovou bídu poddaného lidu jsem popsal já před třemi lety ve svém románu lépe a zajímavěji. Z arcibiskupství mi tisk druhého dílu zastavili, uprostřed věty, vše z tiskárny odvezli, zabavili, druhý díl se nikdy nedostal ke čtenáři. A teď se Fándly bude pyšnit, že jedině on je bojovníkem za práva bídného lidu!? Jak se opovážil přinést nový rukopis Jelinkovi, když mu církevní vrchnost zakázala psát?!

Josef Ignác Bajza rozčileně hleděl na stoh papírů svého církevního spolubratra, autora, konkurenta, protivníka. Cítil se pohaněný, zdeptaný. Jako autor prvního slovenského románu je nyní v roli vydědence, neboť odmítá psát pravopisem, který si vymysleli bohoslovci ze semináře v Prešpurku. *Psal jsem tuto knihu pro naše mladé kněze, prešpurské chovance...* Ty Fándlyho lekce, příkazy!... *Chce-li být Slovák srozumitelný pro učené lidi, ať se drží slovenské dobropísebnosti...* Och, Fándly, och, Bernoláku, ta dobropísebnost, to je pravopis, ortografie, gramatika, jakou jste si vymysleli beze mě a proti mně. Bajza se kousal do rtu, nenechám to tak, znovu jim odpovím, budou se divit, když vyjde *Anti-Fándly*, moje ohnivá polemika. Ne u Jelinka, neřeknu kde, mám svá tajemství.

Už svazoval ukořistěný rukopis červenou stuhou, když ze zadní strany přebalu vypadla na stůl široká obálka, na ní tištěným písmem *Igaz hazafi intésre*. Hm... Pravdivé vlastenecké upozornění. Bajza začínal jako kněz v Ostřihomi a maďarsky uměl dobře. Začel se. Fándlyho písmo. Soupis právních předpisů. Na pomoc delegátům uherského sněmu v Budíně. Ejhle! Pan farář z vesničky pod Malými Karpaty chce poučovat uherský sněm? Cpe se do nejvyšší politiky! Vzrušeně zíral na hustě popsané stránky v úřední latině.

Práva poddaných, možnost měnit bydliště, stěhovat se... Juro Fándly, sousede můj! Jak jsi troufalý. Zapomněl jsi na poslání duchovního pastýře, bratříčku?

Ne, to nelze nechat bez povšimnutí.

Pozorně přibalil latinský spis do fasciklu, dobře ho převázal. Položil ho vedle hromady účetních knih a dokladů o hospodaření na farních polích, loktem nějak shodil na podlahu hnědý sešit se záznamy o palírně. Sehnul se, krev se mu nahrnula do tváří. Hodil sešit na stůl. Měl chuť sáhnout do skříňky, vytáhnout plochou lahev. Připadlo mu však slabošské zahánět nepořádek v duši pálenkou. Kněz a spisovatel se nemůže chovat jako utlačovaný sedlák, z boje se neutíká. Za oknem ho střežila silueta gotické apsidy kostela Nanebevzetí Panny Marie, jeho kostela, kde se už v neděli věřící ani pořádně nesměstnají. Je kněz, chce něco dokázat, jako duchovní pastýř po sobě nezanechá kostelík, ale větší kostel, chrám, přestavbu mu schválili, dokáže to, je přece chlap. Mistři z Trnavy už tesají sousoší kalvárie s plačícími ženami, nějaký sousední faráříček-včelař Bajzu nepokoří. Ženy. Najednou se mu před očima objevila Štefanie, žena z města, proč ji už rok nechce vidět, slyšel její křik, výčitky, jenže chlap, téměř čtyřicátník, v rozpuku života, nemůže podléhat ženskému chápání světa, prý ji postihlo neštěstí, ale já mám jiné poslání, musím se bránit, vybojovat si místo na zemi — i na nebi. Bože, tady mi nepomůžeš. Ušklíbl se nad sebou.

Přešel do kuchyně, kde ho čekala ohřívaná večeře od paní rychtářky. Nač to váhání, člověče? Letní žár se zvenčí valil do nízké kanceláře. Všudypřítomný horký dotek. Ve vzduchu nové myšlenky, nové knihy, nová pokušení. Musíme jednat.

Zítra, hned po ranní mši, se vydá s kočím Ondřejem na arcibiskupství. Rovnou za vikářem.

Dusot kopyt zesílil, žena zahlédla změt' zvířecích nohou, míhaly se různé barvy, ovanul ji pach dobytka, volí, býci, kanci, jalové krávy, dojnice, chtěla si zakrýt oči před jejich slinami, močí a hrůzou

zvanou výkaly, ale nebyla schopná pohnout rukama, ztuhla, čekala na smrt. Vykřikla, probudila se a roztřesená se posadila na posteli. Noc byla černá, jak se patří na osmnácté století, měsíc se skrýval za kupolí šlechtického konviktu a Štefanie sotva vnímala bělost široké postele. Chvilí seděla, vědomí času a prostoru se ztratilo v temnotě, bezradně se vznášela sama nad sebou. Po chvíli si uvědomila, kde je, ale to už se jí oči zavíraly, chtělo se jí usnout a tak zahnat smradlavá kopyta ze sna. Nepochybně byla při smyslech, v pokoji otcovského domu, a přece ji jímala hrůza. Nehybně seděla na široké posteli, pravicí se dotkla ucha, ale zuřivý dupot nepřestal, byl tady, zaplňoval pokoj v prvním patře měšťanského domu na Halenářské ulici.

Okno bylo pootevřené, do pokoje zaléhal pravidelný dupot koňských kopyt, nepochybně všechno bylo skutečné, neodvolatelné. O kus dál, kdesi na Hlavní ulici blízko Trojičního náměstí s městskou věží, na kterou nedávno připevnili pozlacenou sošku Panny Marie Neposkvrněné, tu opravdu táhli jezdcí, vojáci, armáda, přesouvali se nocí, neboť noc je jedinou ochranou před nepřítelem. Štefanie si oddechla. Slyšela je. Sen je poražen, zničila ho skutečnost. Ano, městem táhne jezdecký pluk jakéhosi magnáta, mluví se o nové válce, tentokrát proti Francouzům, zatraceně, jak jsem se vylekala, až k smrti.

Přesunula se na kraj široké manželské postele, koupené ještě v dobách, kdy žili oba rodiče a doufali, že si jejich šikovná, pěkná a urostlá dcera brzy najde nějakého důstojného měšťana a mnohokrát zažije zázraky pozemské lásky právě na této nebeské pláni, povlečené jemným plátnem. Přimhouřila oči. Och, krásné mládí, nebeská láska byla na dosah, mladičký Ignác na vikariátu v blízkém arcibiskupském paláci, přemoudrý absolvent vyhlášeného Pázmánea ve Vídni, pěkný chlapec, jenomže kaplan, vysvěcený arcibiskupem Batthyánym. Celibát byl předmětem učených debat u císaře Josefa. Samotný Svatý otec z Říma upozornil císaře Josefa, aby si nepletl, co je v kompetenci Boží a co v císařově. Láska se

rozhořela, scházeli se na konci Kapitulské ulice, za klášterem klarisek, blízko dolních hradeb. Tam sloužil mše jako kaplan. Sestry klarisky mohly mši sledovat z tribuny v patře kostela Nanebevzetí Panny Marie. Ignácovi se brzy v hlavě vyjasnilo. Kněz má poslání a to nekončí touhou vlastnit člověka jednoho, ale mnohé. City, láska k Panně, ano, jenže ne k urostlé panně z Halenářské ulice. Už tehdy zamýšlel psát knihy a byl krásně neoblomný. Obdivuhodný. Služebník, rytíř Pána (nebo Panny?). Štefanie byla mladší a začala chápat, že ovládnout druhého člověka nedokáže, budoucnost je neurčitá, všechno na světě je pouze hra, bláznivá hra, a nikdo neví, jak skončí. Nádvoří měšťanského domu s arkádami, dole zahrádka, jako by otec nebyl členem řeznického cechu, ty pachy a vůně, hýkání dobytka, dcero, to je naše živobytí, v pořádku, nebudeš prodávat v krámě, sekát hřbety, stehna, falešnou svičkovou. Bude tam tovaryš a jeho žena, a ty, Štefanie, ty půjdeš studovat. Otec si setřel slzu, velkou slzu, protože neměl nikoho, jen stárnoucí manželku se začínajícími souchotinami a jedinou, nejdražší, prvorozenou, jako poslední zrozenou Štefanií, rodinný kvítek, pečlivě pěstovaný k tomu, aby byl utržen.

Dupot kopyt se vytratil z pokoje. Nastalo ticho. Nezahyne ušlapána zvířaty, zlatonosným smradlavým dobytkem. Protřela si oči. Jak usne? Z rozteklé vesmírné tmy vyskakovaly obrazy marného života. Pokoušela si vzpomenout na něco jasného a zářivého, nedávného a skutečného. Nevědomky se usklíbala.

Pohřeb byl trapný, na zádušní mši přišlo jen několik lidí. Dva tři mládenci z prešpurského semináře, ti, co chtěli prodávat lidem slovenské knihy vytištěné u pana Jelinka. Přišel pan Jelinek, ano, i dva mistři z řeznického cechu, otcovi tovaryši, pradleny, kuchařka a napůl nemá služka. Žádná dlouhá řada kondolujících. Jaká smrt, takový pohřeb. Hanebná smrt, ostudný pohřeb. Ušlapán rozběsněným dobytčím stádem kdesi na Dolansku, za jakousi nově osídlenou maďarskou vesnicí, byl opilý, pánové? Každým rokem putovalo několik měšťanů stovky mil na jih, aby levně nakoupili

dobytek a plemenné kusy a pak je dobře prodali řezníkům a chovatelům zde, v Horních Uhrách. Kšeft, obchod, žijeme z toho, dcerko moje jediná, kvítečku můj. Bedýnku s ostatky vystlanou pytlovnínou měla otevřít sama, už ani matky nebylo a nemá ani bratry, ani sestry, nikoho, jen tetky pradleny a dva tovaryše. Zvedl se jí žaludek, tehdy i teď, kousky krvavého masa, musel být nalitý, vběhnout pod stádo, na koberec vypadl medailonek od matky, Panna Maria Sedmibolestná, odloupla přischlé kravské lejno, už ani nesmrdělo. Co se dalo, přišlo do rakve, rozbitá hlava, chomáče vlasů, polámaná žebra, srdce, ne, nechci nic vidět. Jen snubní prsten od matky jí předali. Přivřela oči. Dobrotivý Bože, kde jsi? A všemocná Panna? Zlaté paprsky obklopují Pannu Marii Trnavskou, dva andělé nadnášejí zázračný obraz, nádhery bez dechu, stojí v kapli, Ignác potichu vypráví, že Panna na obraze zaslzela už dvakrát, jednou odvrátila turecké rabování, podruhé zahnala smrt během morové rány.

A teď? Kde je Panna teď? Štefanie pocítí mrazivou prázdnotu. Tak málo vládneme nad svými životy, slzy nestačí. Všichni jsme bezmocní, císaři a králové také. Vidí sebe s Ignácem, ještě jsou mladí a šťastní, na Trojiční náměstí přijíždí kočár, Ignác ji nadzvedne, aby lépe viděla, kočár projede kolem a v něm stojí, opravdu kvůli nám stojí, sám císař, mává kloboukem: Jen klid, lidičky, jen klid! Mluví slovensky, Trnavané jsou nadšeni, Němci a Maďaři také, rozesmátý vládce jde směrem k radnici, na oběd. *Netlačte se! Netlačte se... Děkuji vám... Děkuji.* Potom oratoř s valenými klenbami, obrazy nebes, měla určené místo v první řadě, třetí zprava, klášter klarisek, otec má záchvat zuřivosti, zase je opilý, matka omdlévá. A kaplan Ignác se nechává přeložit do blízké bezvýznamné vsi u Trnavy. Je tam pěkný kostelík Nanebevzetí Panny Marie. Tak. Dlouhá, trpká je cesta do nebe, milá panno. Nakonec se všechno pokazilo. Štefanie se rozpláče, protože nic jiného jí nezbyvá. Zběhlá jeptiška? Ne, vždyť císař pán trnavské klarisky zrušil a Štefanie je najednou volná, svobodná, je jí přes třicet, ale...

Zvenčí znovu vešlo ticho, černé, zlé ticho se rozprostřelo jako moře, černá noc nekončí, utrpení trvá. Má si do rána promítat všechny bolesti? Kolik jich napočítá? Sedmibolestná Panno. Děkuji pěkně. Chlapi nevědí, co je být pannou. Chlapi nevědí nic o opakovaných bolestech, kalendáři, místo nektaru lásky krev a skvrny.

Zlostně se přetočila na posteli, samozřejmě, její ruce nikoho nenašly, vedle sebe nepocítila nic živého a dýchajícího. Mladá žena, krátce po třicítce, jaké to je, vy chlapi nemáte ani tušení. Panna Štefanie. Zamhouřila oči, doufala, že tma kolem ní bude ještě temnější. Novicky klarisek. Jen je třeba najít ten jediný, maličký bod na vlastním těle. Ostatní je ve tvých rukou, sestro. Přitáhla si k tělu voňavé peřiny, stiskla rty.

Jako by na chvíli usnula, pak sebou trhla a vymotala se z příkrývky. Ještě stále je temná noc. Muži. Jediný, kterého dosud milovala, ale pak ho považovala už jen za přítele, společníka k rozhovoru, vypadl z jejího života jako shnilá hruška na dvoře, zakázala si představovat jeho tvář, ani v tiskárně u pana Jelinka se za ním nerozběhla, nechala ho jednat, krást, lhát. Co je to za bolest, panno Štefanie? Jak to mohl udělat?

Štefanie ještě netuší, že na úsvitu osvětleného věku se závist, slídění, odposlechy, pátrání a udavačství stanou obecně uznávanou a potřebnou lidskou činností. Ve světle nové doby je Jidášův příběh pouze nepovedenou napodobeninou. Nastává čas tajných agentů, kteří se řídí jinými, pružnějšími etickými zásadami.

Správce fary v Dolním Dubovém odevzdal na arcibiskupském vikariátu v Trnavě zcizený rukopis svého oltářního spolubratra a spustil tak kolotoč událostí. Klidně sestoupil z bryčky a vešel na faru.

„Důstojný pane, počkají, prosím!“ Od hromady nalámaného kamene pro budoucí sousoší Kalvárie vyskočil rychtář. V ruce svazek papírů, trochu navlhklých od nedávného deště. „Podívají se, prosím! Našel jsem to v bramborách za domem!“ Vtiskl papíry knězi do rukou.

Ignác Bajza začal číst a došel mu dech. „Pojďte dovnitř, pane rychtáři! Kde jste to našel? Vždyť je to leták. Leták, vy nešťastníku!“

Copak se máme bát vojska? Vůbec ne, vždyť jsou to naši synové... Už není potřeba svolávat sněm, protože už máme krále, našeho Leopolda. Pokud by však bylo potřeba sněm svolat, tak jen s naším vědomím, pokud ne, uděláme doma takový sněm, jaký tu ještě nebyl.

Četl nesoustředěně, strany přeházené, vzorně vytištěné, jen napsané jakousi podivnou česko-slovenštinou, ten pravopis Bajzu pohoršoval. Našel něco jako začátek: *Decrét poddaných*. A na druhé straně maďarsky: *Parasztok decretoma*. Všecko dvojmo, zajímavé! *Tento leták rozšiřujte všude, aby ubozí bídní sedláci věděli, čeho se držet, a aby byli svorní po celé zemi.*

Bajza si mumlal pro sebe, vedle něho rychtář, oba četli z dlouhých archů, panstvo má rozpustit čeled', pokud tak neučiní, upalte je jako čarodějnice! (Ježíši, to snad ne?!) Panstvo, podžupani, sluhové, odejděte z úřadů, pole si zaberou sedláci a nikdo už nebude chodit robotovat na panské. Potom si Bajza musel sednout, šeptem četl a tuhla mu krev v žilách:

Páni chtějí, aby naše krev měla stejnou cenu jako krev jejich psů a prasat, aby nás mohli jen kvůli požitku mučit, bít a zabíjet, říkají, že stejně nemáme větší cenu než prase, mohou nás prodat, a když se jim zachce, mohou nás porazit jako prase. Chtějí, aby tak činil i náš král, aby jim dal nad námi takovou moc, jakou měli dosud. Král jim má odpřisáhnout, že nebude tyto panské pořádky rušit a zachová je i nadále. Ale my sedláci toto zvířecí jařmo už snášet nechceme a nebudeme.

Podíval se na rychtáře, oba jen cosi zabručeli a pan farář četl:

Vzhůru tedy, všichni sedláci, smilujte se nad sebou, pozdvihněte hůl, kyj, vidle, sekeru proti ukrutným, špatným, váhavým pánům, kteří pustoší zemi a okrádají krále!

A nakonec: *Nebojme se, lidé! Tento leták sepsalo více než osmdesát rolníků. Odnes ho domů, odevzdej rychtáři (proboha!), ať si ho přečte, a potom ať leták koluje z vesnice do vesnice, až do Vídně.*

Sedli si oba, celí zpocení.

„Ptáte se, rychtáři, co uděláme?“ Nemohl se přiznat, že sám nevěděl, co dál. Horečně přemýšlel. „Dám vám ho... ne, uložím ho, vy si ho opište... ne, je toho moc...“

„Musím to nahlásit.“

„Musíte, rychtáři. Pomůžu vám.“

„Mám oběžník z místodržitelství.“

„Ano, správně! Pošleme... pošlete zprávu přímo na místodržitelství do Budína. Ne hraběti, ne na župu. A nikomu ve vesnici ani slovo, jasné?!“

Četl leták znovu a znovu skoro do půlnoci, potom ho zamkl do trezoru. Breviář vynechal.

5.

Začátek nové vlády

Nebyl spisovatelem, ale důvěra v napsané slovo ho provázela po celý dosavadní život. Považoval za přirozené zastavit rozbouraný mozek a zápisem na papír odkrýt jeho tajné úmysly. Elita společnosti byla vždy elitou slova a naopak. Ještě v mládí se oba členové arcivévodského rodu svěřovali papíru. Jeho starší bratr Josef sepsal svá *Blouznění* dávno předtím, než se stal spoluvládcem jejich všemocné matky. Mladší Leopold jako mladík popsal společné zážitky z několikadenní exkurze po hornouherských důlních městech, kde se podle císařovny měli seznámit s novými technologiemi na záchranu zlatých a stříbrných dolů. Tam kdesi v lesích u Banské Štiavnice, nad uměle vytvořeným jezírkem, si oba bratři slibovali, že jako vládci budou jednat jen a jen v zájmu všeobecného dobra.

Bůh ztělesňovaný všemocnou matkou poslal mladšího Leopolda (Poldiho) do kouzelné italské země a nejstarší Josef se stal ve Vídni vládcem celého mocnářství. V Toskánsku se Leopoldovi dařilo plnit sen o spravedlivé vládě. Ve florentském paláci Pitti si po večerech zapisoval do sešitů nazvaných *Stato della famiglia*, co věděl o ostatních členech rodiny, jak si počínají, jakou mají povahu a co dělají úplně špatně. Byly to *jeho* poznatky pro něj. Každá elita se obává zejména atentátníků a špiónů. Proto poznámky psal speciálním inkoustem z citronové šťávy (písmo se objeví jen po zahřátí papíru). Záznamy se ovšem daly i šifrovat, ale kdo by si hrál s pracným skládáním písmenek podle klíče, myšlenky by dávno utekly do nenávratna.

Teď po příjezdu nevěděl, kam dříve z Vídne poslat první dopisy. Pokoušel se nastínit seznam adresátů, především členů rodiny. Ne, seznam nestačí, uprostřed papíru udělal tečku v kroužku, pak

to opravil na čtvereček, to je Vídeň, kamsi nalevo nahoru umístil druhý čtvereček, to je Paříž, nalevo dolů kroužek na místo Florencie a šikmo dolů ještě jeden pro Neapol, zapomněl jsem na Brusel, ten je napravo, výš než Paříž a Münster... Nyní ty tečky a čtverečky spojujot jmény. Ksakru! Hodil tužku na stůl, je toho moc. A to jsem jen u rodiny, sestry, bratři, sestřenice, bratrance, panovnické rody se rozvětvily, každý z nás má nejméně tucet dětí, adresář rodiny se změnil na mapu, v duchu se usmál, rodinný rozhovor je dialogem s Evropou. A to ještě nemáme zakreslené styky s ostatními velmocemi, s jejich panovníky. K zbláznění!

Opřel se, natáhl se v křesle, napnuté svaly ho naplnily energií. Bezděky zamlaskal. Pocítil rozkoš podobnou fyzické lásce, ale ne strmý vodopád, spíše rozvážně tekoucí potůček. Myšlení Leopolda neunavovalo, myslet se mu líbilo, měl radost z každého zachyceného nápadu. Byl zvědavý na svůj mozek, těšilo ho, že tajemný stroj v jeho hlavě tak pohotově reaguje. Vychutnával si sezení v tichu a přemýšlení. Pousmál se. Moji Toskánci by to ironicky nazvali *pensae alla toscane*. Slastné posezení v pojízděném křesílku, dobře parfémovaném, kdy člověk v těle pocituje neviditelný pohyb zakončený radostným čvachtnutím, slastná úleva, člověk jako by pookřál, mysl znovu pracuje na plné obrátky.

Leopold však nyní neseděl na pojízděném křesílku, ale v hedvábím potaženém širokánském křesle své ctihodné paní matky. V této chvíli „myslet toskánsky“ znamenalo povzbudit mozkový pákostroj jinými příjemnostmi toskánského původu. Hned po příjezdu do Vídně si od služebnictva vyžádal příslušné rekvizity. Líné lidské tělo je třeba stimulovat, dávat mu před oči bonbonky, aby se vypjalo k vyššímu výkonu. Ne, nejde o metaforu. Sladkosti a zákusky mohou podpořit moudré uvažování. Sáhl na široký stůl, ačkoli věděl, že v talířku nebudou *ricciarelli*, mandlové koláčky posypané sněhovým cukrovým práškem. (Naposledy je chroupal s dětmi na Vánoce.) Na talířku mohl najít artyčoky v olivovém oleji, broskve v sirupu *olivodoro* nebo některý z tvrdých zrajících sýrů. Přimhouřil

oči, viděl nejen parmazány, ale zejména bochník ovčího sýra *pecorino*, žlutoučký s medovou kůrkou, slaný, pikantní, polknutí hned rozvíří mozkové závity a žádá si zapítí, myšlenky se rozbíhají, už běží, cválají rychleji než poštovní dostavník.

Takže teď myslí toskánsky a píše francouzsky, neboť po Josefově smrti je dialog s rodinou na něm, je hlavou ctihodného habsburského rodu. Dívá se na arch se čtverečky a kroužky evropských měst.

Začne Paříží, kde v paláci Louvre uprostřed velkoměsta v zajetí Národního shromáždění bydlí s manželem mladičká sestra Marie Antoinetta, francouzská královna.

Moje drahá sestro! Nešťastná ztráta, kterou jsme právě utrpěli smrtí Jeho Veličenstva, a navíc moje ztráta milované vnučky, nutí mě Vám napsat hned, jak jsem se o oněch smutných událostech dozvěděl.

Umím si představit, že Vám tato zpráva způsobí pochopitelnou bolest, vždyť Jeho Veličenstvo k Tobě chovalo přátelský a vroucný vztah. Přestože ztráta našeho císaře a bratra je nenahraditelná, odvažují se nabídnout Ti přátelství, soucit a skutečný zájem o Tebe v nejširším slova smyslu. Tvůj milující bratr Petr Leopold

Utřel si čelo. Paříž. Francouzská revoluce. Ze zásuvky vytáhl lahev. Ne dezertní víno Santo, zachtělo se mu něčeho silnějšího. Odšrouboval tedy závěr *grappa affinata* a napil se přímo z lahve. Zalilo ho příjemné teplo. (Dvorní dáma Madeleine Bianchi — trochu při těle, ale laskavá — přivezla grappu z Florencie ve vlastním zavazadle, aby posloužila svému panovníkovi na chladném severu.)

Nyní napíšeme Mimi, nejmilejší sestře. Krásná stárnoucí blondýnka, miláček matky Marie Terezie, věčná smolařka, proto ji Poldi má nejraději. Dopis do Bruselu. Ach, ne! Kdepak Brusel! Tam od Vánoc vládnou brabantští povstalci. Leopold polkl. Sedm nejbohatších provincií, hlavní město Brusel i největší evropský přístav Antverpy (na mapách Rakouské Nizozemí) povstalci prohlásili za Spojené státy belgické. Revoluční agenti z Francie, krach přišel nečekaně, Mimi a churavý naivní manžel, lehkomyšlnost na kvadrát,

královská pokladna a v ní tři miliony zlatých, archivy, děla, všechno padlo do rukou povstalcům, místodržitelský pár Albert a Mimi uprchli téměř naří, v Bonnu je přijal nejmladší bratr Max Franz a dal jim k dispozici zámek Poppelsdorf.

Takže sestře Mimi pro útěchu:

Drahá Mimi, nemám ani chvíli času, všechno jsem zde našel v největším nepořádku, nemám tady ve Vídni nikoho, komu bych mohl důvěřovat a s kým bych se poradil. Během uplynulých deseti dnů každý den sedím 17 hodin za stolem a bez oddechu dře jako kůň.

Psával sestře ještě z Florencie, téměř denně. Mimi potřebuje dobré slovo, neboť její manželství je — na rozdíl od většiny rodiny — smutným svazkem, s Albertem nemají děti a stárnutí bez dětí je jen nekonečný soumrak před nocí. I do sebe uzavřený Josef věnoval poslední dopis ze smrtelné postele své o rok mladší sestře... Leopold zdůraznil její jméno na rodinné mapě, sestra bude potřebovat pořádnou instruktáž, pokud se chtějí vrátit do královského paláce v Bruselu. Získat přízeň ovládaných je těžký úkol, mé milé sestry! Těžší úkol než získat peníze na vojáky, žoldnéře. I když peníze vždy hrály v politice velkou roli. Nemocná Mimi s manželem trčí u bohatého bratra v Porýní, Mimi sehnala dvě stě tisíc zlatých na vojsko a chce se letos i s pomocí Vídně vrátit do Bruselu. Sám tlustoučkový Max Franz s chlapeckou tváříčkou, jejich nejmladší bratr, je vzorový příklad, jak se lze přes hory peněz dostat na vrchol kariéry. Kurfírt a arcibiskup svobodného císařského města Kolín nad Rýnem, kníže a münsterský biskup, velmistr řádu německých rytířů, zakladatel a protektor Bonnské univerzity — a teprve překročil třicítku! Chytrá císařovna Marie Terezie chtěla mít z početného potomstva nejen světské vládce, ale i duchovní. Nestačí abatýše — neštvicemi zohavené nevyvdané princezny. Saháme výš. Poslední syn, téměř vejškrabek, měl být alespoň biskupem. Na získání hlasů dómských kanovníků a kapitulních vikářů na místo koadjutora a kandidáta na uvolněné křeslo kolínského arcibiskupa a münsterského biskupa vynaložila skoro milion zlatých. Vyřídila papežský dispens